

14324
hwykpkw

14324

10p

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԵԱՆ Տ. Տ. ՄԿՐՏՁԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԴՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Զ'երդ Վեհափառութիւն

14324

Իմ հօր՝ Քերորէ Պատկանեանի, մահուանից յետոյ ինձ ժառանգութիւն է մնացել արժէքաւոր գրադարան Հայոց լեզուի, գրականութեան և արեւելքի պատմութեան վերաբերեալ: Իմ ծառայութիւնը և մասնաւոր պարապմունքները—վիճակագրութիւն, աշխարհագրութիւն և ժողովրդագրութիւն,—այն աստիճան կլանում են իմ ոյժերը, որ հնար չունիմ պարապելու այն առարկաներով, որոնց իմ հայրը իւր ամբողջ կեանքը նուիրեց: Ես եկայ այն եղբակցութեան, որ այդ գրադարանը կարող է աւելի օգտակար լինել մասնագէտներին, քան թէ ինձ: Ի նկատի ունենալով այդ, որոշեցի գրադարանի մեծագոյն մասը ընծայաբերել Եջմիածնի վանքի մատենադարանին, որը հայկական բանահիւսութեան գլխաւոր կեդրոնն է: Ես պարտաւորուում եմ կազմել նուիրուած գրքերի ցուցակը, որը խնդրում եմ տպել վանքի հրատարակութիւններից մէկում: Գրքերից և բրօշիւրներից բացի կցանկանայի նոյն մատենադարանին տալ իմ հանգուցեալ հօր թղթերի մի մասը, որը վերաբերում է նրա մասնագիտութեան: Միայն ու՛ որ օգտուի նրանցից, կխնդրէի չմոռանալ ծանօթութիւնների մէջ յիշել, թէ ինչ տեսակ տեղեկութիւններ է քաղել այդ աղբիւրից:

Բացի այդ, կխնդրէի Զերդ Վեհափառութիւնից ածել ի կատար հետեւեալը. 1, կարգադրել կապել այստեղ գրքերը և ուղարկել վանքի հաշուով. 2, նուիրած գրքերը դարսել առանձին պահարանում և պահպանել կրակից ապահով շինութեան մէջ. այդ պահարանի վրայ կախել իմ հօր պատկերը, որ ես կուղարկեմ Եջմիածին, և 3, Գասաւորել թղթերը և կաղմել նրանց ցուցակը:

Նախապէս իմ շնորհակալութիւնը յայտնելով Զերդ Վեհափառութեան իմ այս խնդիրքի կատարման համար, ես ի սրտէ կցանկանայի, որ իմ նուիրած գրքերը հայ ազգին այնքան օգուտ բերեն, որ չափով այդ գրքերից օգտուել է իմ հանգուցեալ հայրը:

Մատչելով ի համբոյր աջոյ Զերդ Վեհափառութեան, ակնածութեամբ մնամ խոնարհ որդի՝

Ս. Պատկանեանց

Ս. Պետրբուրգ
1903 թ. 8. յունուարի

Անհրաժեշտ համարեցինք տպագրել Դաւիթ բէկ Աւան-Իւզըրաշեանի և Ս. Պատկանեանի այս երկու թիւները՝ որոնցով նոքա Մայր Աթոռի Մատենադարանին յայտնի ընծայաբերութիւն են կատարում: Դաւիթ բէկը մի խոշոր գումարով գնել է հանգուցեալ Աղէքսանդր Երիցեանի գրադարանը և ամբողջութեամբ նուիրել Մայր Աթոռին, ի յիշատակ իւր հանգուցեալ կնոջ, և խոստացել է մաս մաս տալ տաճար և հինգ հազար բուրլի վանքի մէջ մատենադարանի համար յատուկ շինութիւն շինելու, իսկ Ս. Պատկանեանը՝ պրոփեսոր Ք. Պատկանեանի որդին, նուիրել է իւր հանգուցեալ հօր գրադարանի այն մասը, որ վերաբերում է հայոց լեզուի գրականութեան և արեւելքի պատմութեան: Հետո՛ւ էլ հանգուցեալի թղթերից հայկական բանահիւսութեան վերաբերեալ մասը: Երկու նուիրատուներն էլ մի քանի պայմաններ են առաջարկել, շեշտելով յատկապէս, որ հոգ տարուի գրքերի անկորուստ պահպանութեան և բուն նպատակին ծառայելու համար: Դաւիթ բէկը գրում է. «Այդ ընծայաբերութեամբ իմ լուման տալով Մայր Աթոռի պաշտօնութեան, ես ցանկացայ նախ՝ ի յիշատակ իմ հանգուցեալ կնոջ մի բաժնի գործ անել, և ապա՝ որ հանգուցեալ հայ հնագէտի թանգազին գրադարանը պահպանուի անթերի կերպով Մայր Աթոռի մէջ, որպէս զի նրանից շարունակաբար օգտուին թէ վանքի միաբանները և թէ հայկական կեանքով հետաքրքրուող անձինք»: Իսկ Ս. Պատկանեանը իւր գրութիւնը վերջացնում է հետեւեալ գեղեցիկ խօսքերով. «Ես ի սրտէ կցանկանայի, որ իմ նուիրած գրքերը հայագիւն այնքան օգուտ բերեն, որքան այդ գրքերից օգտուել է իմ հանգուցեալ հայրը»:

Թէ մէկ և թէ միւս ընծայաբերութեան արժէքը կըրկնակի է. երկու հայ աշխատաւոր մարդկանց, գիտնական Ք. Պատկանեանի և աշխատասէր Աղ. Երիցեանի՝ գրքերը տէրերի յիշողութեան հետ որդւոց որդի կպահճուն անկորուստ և միեւնոյն ժամանակ այդ ժողովածուները լրացնում և ճոխացնում են Մայր Աթոռի մատենադարանը: Յաճախակի

տեղի ունեցող հալածանքները, երկրի անապահովութիւնը և, այդպիսի կացութեան հետեանք՝ տղիտութիւնը, ամբողջ տասնուվեց դար գոյութիւն ունեցող ս. Էջմիածնի մէջ շատ քիչ բան են թողել անկորուստ և անկորոպուտ. պահպանուածների մէջ էլ ամենաարժէքաւոր և մեծ նշանակութիւն ունին ամենից աւելի մեր մատենադարանի ձեռագրերը: Այդ ձեռագրերը բացառապէս հայերէն են. միայն այս վերջին երեք չորս տարիները ձեռք բերուեցին մի քանի վրացերէն և աւելի շատ պարսկերէն ձեռագրեր: Թուի և հազուագիւտ օրինակների շատութեամբ մեր ձեռագրատունը անպայման առաջինն է բոլոր նման ժողովածուներից, որից յետոյ կարելի է դասել հետեւեալները. Վենետիկի, Երուսաղէմի, Վիեննայի, Պարիզի, Նոր-Ջուղայի, Նոր-Նախիջևանի, Սանասարեան դպրոցի, Լազարեան ճեմարանի, Պետերբուրգի մի քանի գրադարանների, Բեռլինի, Կ. Պոլսի, Լոնդրայի, Միլնիսի, Հռոմի, և Հայաստանի շատ վանքերի ժողովածուները: Մինչև օրս դեռ ևս բազմաթիւ օրինակներ զարգարում են մասնաւոր անձանց գրադարանները, որոնք ընդհանրապէս ընթացքով սակաւ առ սակաւ, անցնում են հասարակական գրադարաններին:

Էջմիածնի ձեռագրերի թիւը հասնում է 3563, որին պէտք է կցել Խաչիկ վարդապետի ձեռքով մասնաւոր անձինքներից, կամ եկեղեցիներից ու վանքերից ժողովուած և վանքին նուիրուած 150 օրինակ հայերէն և մօտ 200 օրինակ պարսկերէն, տաճկերէն և արաբերէն ձեռագրեր: Շատ պարզ և հասկանալի է, որ, քանի Էջմիածնում ուսումնասիրութեան այդպիսի հարուստ պաշար կայ, զօրեղ պահանջ՝ զգացուի օժանդակ նորագոյն ուսումնական, մատենադարանի: Էջմիածնում այդ բանը պակասում է. տպագիր գրքերը, համարեա առանց բացառութեան, պատահական հաւաքածոյներ են՝ ըստ մեծի մասին մեռած միաբաններից մնացած կամ աննշան նուէրներով ժողովուած, եղածներն էլ միայն հայերէն լեզուով: օտարլեզուեան գրքերը այնքան քիչ են և աննշան, որ նըրանց մասին խօսելն իսկ աւելորդ է: Ճեմարանի մատենադարանը, որ անջատ է վանքից և զետեղուած է դպրոցա-

կան շինութեան մէջ, անհամեմատ աւելի հարուստ է ուսումնական գրքերով, մանաւանդ հայագիտութեան վերաբերեալ մասով: Ճեմարանի փոփոխուող վարչութիւնները ժամանակ առ ժամանակ հոգ են տարել այդ մասին, բայց աւելի գործ է տեսել Մեծ. Կ. Եղեանը, որ ի յիշատակ Իզմիրեանի, Սանասարեանի՝ նոցա տուած փողերով, և իւր հաշուով գնել և ձեմարան է ուղարկել բազմաթիւ հազուագիւտ և թանգազին գրքեր: Ճեմարանը նուէր է ստացել նաեւ հանգուցեալ Գր. Զանշեանի գրադարանը: Այդ ձեռով կազմուած մատենադարանները, հարկաւ, չեն կարող միանգամայն բաւականութիւն տալ մասնագիտօրէն պարապողներին, և ամեն մի հրատարակութիւն կատարելիս, կամ լուրջ ուսումնասիրուած յօդուածներ գրելիս ահագին դժուարութիւններ է զգացուում: Այդ մեծ կարիքը ներկայումս աւելի շօշափելի է, երբ վանքի մէջ գնալով շատանում է բարձր ուսում ստացած միաբանների թիւը, և լուրջ, ուսումնական աշխատութիւններ կատարելու ցանկութիւն ունեցողները շատ են:

Քաջածանօթ ճշմարտութիւն է, որ մարդս իւր շրջանի արտադրութիւնն է, որ շրջանը ահագին նշանակութիւն ունի նրա հոգեկան աշխարհի վրայ: Ես միշտ զգացել եմ աշխատելու անյադ եռանդ եւրոպական մեծ կետրոններում եղած ժամանակ, իսկ մեր սիրելի հայրենիքը դեռ այնպիսի պայմաններում է, որ, եթէ չասեմ քնացնում և թմրեցնում է, անկասկած շատ և շատ նուազեցնում է անհատական եռանդը: Նուրջ բոլոր դեռ հանգստութիւն է, կեանքի պայմանները և պահանջները դեռ շատ չեն բարդուել և անհատը շուտ է ենթարկւում ընդհանուր թմրեցուցիչ հոսանքին: Մինչդեռ եւրոպական կետրոններում հոգեկան աշխարհի մէջ այնպիսի շփումն է, կատարւում, որ անկարելի է այդ շփումից չտաքանալ և չցնցուել: Մի գրադարանից միւսն էք անցնում, մասնագէտ, իրենց առարկան և և մշակման նիւթ դարձրած խնդիրը փանտիկոսութեամբ անձնուէր անձանց հետ հանդիպում, որոնք առանձին ոգեւորութեամբ պատմում և բացատրում են իրենց ուսումնադասիրած խնդիրը, արդիւնքը ձեզ հաղորդում: Վերջապէս

ներկայ էք լինում՝ զանազան դասախօսութիւնների, կարգում էք նորանոր բրոշիւրներ, հասարակութեան մէջ տեղեկութիւններ ստանում կեանքի հրատապ խնդիրների մասին, և ի՞նչ վարմանք, որ այդպիսի բնական խթանները թողնում են խոր հետքեր, ցնցում ձեզ, նոր մտքեր տալիս, շարժում ձեր փառասիրութիւնը, աշխատելու, ուրիշներին յետ չմնալու տենչը:

Մեղնում այդ ամենը պակաս է եղել, մտաւոր հետաքրքրութիւն, մտաւոր շարժում մենք պիտի ստեղծենք արտաքին, քաղաքակիրթ աշխարհի օրինակին հետեւելով: Հարկաւոր է ահագին աշխատանք, նախ՝ կուռելու հակադիր ոյժերի դէմ, ապա արթուն պահելու մարդու բնածին, դէպի հանգստութիւն թեքուող տեմպերամենտը, և վերջապէս ըստեղծելու այն շրջանը, որի կարիքն այնքան մեծ է: Ես քանի անգամ ուղղակի մատեմաթիքական ճշտութեամբ հաշուել եմ, այն գրաւոր աշխատութիւնը, որ վանքում կատարւում եմ երեք ամսուայ ընթացքում, նոյնը որ և է եւրոպական մեծ քաղաքում առ առաւելն կատարել եմ մի ամսուայ ընթացքում: Մինչդեռ կարծես հակառակը պիտի տեղի ունենար. վանքում չկան մեծ քաղաքների կողմնակի բազմաթիւ և բազմատեսակ հրապոյրներ, վանքում ապրող վանականը կարող է աւելի ինքնակամ տնօրինել իւր ժամանակը, եթէ նա որ և է պաշտօն չունի, բայց, կրկնում ենք, հակառակ այդ արտաքին թուացող յարմարութեան, երբ բացակայում է շրջապատի մղիչ ոյժը, թուլանում է նաև անհատական ինքնագործունէութիւնը, արտադրելու ոյժը:

Եջմիածնի մէջ, իրաւ է դանդաղ, բայց առանց կանգ առնելու, և որ դիւստորն է՝ առանց յետադիմելու, կատարուել և կատարւում են աչքի ընկնող քաղաքակրթական շարժման գործեր, մտաւոր յայտնի աշխատանք: Շատ անգամ գործը չէ պակասել, այլ արածը ցոյց տալու, ի տես ամենքի հրապարակ դնելու շնորհքը: Միայն մի հանգամանք ուշադրաւ է. եղած աշխատանքի մեծագոյն մասը մասնաւոր ձեռներէցութեան արդիւնք լինելով, չի ունեցել լայն տարածում և շարունակութիւն: Յ. Շահխաթունեան, Սարգիս

Հասան-Ջալալեան, Վ. Բաստամեան և ընկերներ և շարունակողներ չեն ունեցել. իւրաքանչիւրի սկսածը կարծես իրենով էլ վերջացել է և կամ սահմանափակուել: Այդ հանգամանքն է պատճառ, որ Եջմիածինը մինչև օրս չի կարողացել մտաւոր կետրոն դառնալ, յայտնի չլիալ, յայտնի գրական կամ մտաւոր շարժում ստեղծել և այդպիսի շարժման գլուխ անցնել: Մեղադրել այդ բանի մէջ վանականութիւնը, հազիւ թէ արդարացի լինէր. միայն սովորական դարձած նախադասութիւնների կրկնութիւն կլինէր, եթէ կամենայինք ընդունակ և կարող անձանց հալածանքով բացատրել մեր հաստատած փաստը: Աշխատող անձինք նոյն իսկ հալածման բոլորներում պատուաւոր դիրք, արժանավայել կացութիւն են ունեցել. նոքա լիովին խրախուսուել և մխիթարուել են հայ ժողովրդից, նոցա անուընդ միշտ յարգանքով է յիշատակուել: Զշմարտութիւնն այն է, որ այդպիսի մարդիկ քիչ են եղել, և ժամանակի բարձր հոգեւոր իշխանութիւնը վարչական կարեւոր գործեր նոցա է յանձնել, հեռացնելով ուսումնական գործունէութիւնից, միջոց չտալով որ այդպիսիները իմ ակնարկած գիտական շարժումն առաջ բերեն:

Ես լաւ մտաբերում եմ Ներսէս կաթողիկոսի մի կոնդակը, որ նա ուղղել է կոմս Յովհաննէս Լազարեանին և որի մէջ նկարագրել է իւր անելանելի դրութիւնը բանիբուն միաբանների պակասութեան պատճառաւ: Նա այդպիսիներէից յիշատակում է երեք հոգի. Բարսեղ արքեպիսկոպոս, տեղապահ հայրապետութեան, Մակար վարդապետ, վերջը կաթողիկոս, և Յովհաննէս եպիսկոպոս Շահխաթունեան, — որոնցից իւրաքանչիւրին նա ստիպուած էր ծանրաբեռնել զանազան կարեւոր և պատասխանատու յանձնարարութիւններով, և դարձեալ վարանման մէջ էր, որովհետեւ մարդիկ էին պակասում: Բնական է, որ Շահխաթունեանց և ուրիշները չէին կարող նուիրուել զուտ ուսումնական գործունէութեան, որ նոցա զբաղւած ամեն մի աշխատանք միայն գործերից խլած ժամերի արգասիք պիտի լինէր:

Այժմ հանգամանքները փոխուել են, բարձրացել է

երկրի կուլտուրական ընդհանուր վիճակը, հայ ժողովուրդը ապահով և խաղաղ կեանք ունենալով, ընդլայնել է իւր մշտաւոր պաշարը, ուսման և գիտութեան մէջ գնալով յառաջադիմել է: Այդ ընդհանուր բարեւոքումը թողել է խորը հետքեր նաև Եջմիածնի միաբանութեան մէջ. այժմ, ինչպէս նկատեցինք, բարձր ուսման տէր միաբանների թիւը մի տասնեակից աւել է: Կան այնպիսի միաբաններ, որոնք բացառապէս նուիրուած են զրական-ուսումնական աշխատանքների, և պիտի հաստատապէս յուսալ, որ այդպիսի աշխատութիւնների արդիւնքը գնալով աւելի նկատելի կը դառնայ: Արդէն ժամանակ է, որ մեր ժողովուրդը, մանաւանդ նրա կրթութեամբ մասը, թողնի իւր սովորական դարձած արհամարհողական վերաբերմունքը և արդարամտութիւն ունենայ տեսնելու այն, ինչ որ կատարուում է վանքի մէջ:

Նկատելով այս իրողութիւնը, յուսով ենք բարեմիտ ընթերցողի մէջ կասկած չի ծագել, թէ դրանով մենք Եջմիածնի միաբանութիւնը գովել ենք կամենում. միայն խընդրում ենք, որ մեր ժողովրդի մտածող մասը փոքր ինչ հաւատ ունենայ դէպի Եջմիածնի միաբանութիւնը և դադարի անտեղի և անվայել մեղադրանքներից ու անհիմն հալածանքներից: Եջմիածնում շատ բան չի կատարուում, շատ բարի գործ սպանւում է իւր սողմի մէջ, բարի ցանկութիւններ մնում են անիրագործելի. բացարձակ անարդարութիւն է, այդ ամենի մէջ չար դիտաւորութիւն նկատել, կամ տգիտութեան պտուղներ որոնել: Շրջապատի կուլտուրական ոյժերը դեռ խոր քնի մէջ են, շարժող խթանները պակասում են, և կարող ենք հաւատացնել, տեղի և անտեղի հայհոյանքը հազիւ թէ որ և է օգուտ բերի: Յամենայն դէպս մի բան որոշ է. վանքի պատրաստուած ոյժերը աշխատում են և լրջօրէն մտածում են մտաւոր վերածնութեան մասին: Եւ այդպիսի յարմար դէպքում հայ ժողովրդի միջից ի նըպաստ այդ ուղղութեան կարկառած ձեռքը անգնահատելի խրախոյս պիտի համարուի:

Դաւիթ բէկ Աւան-Իւզբաշեանի և Ս. Պատկանեանի

ընծաները գալիս են դիւրութիւն տալու յատկապէս զուտ ուսումնական գործունէութեան: Հայ վանքերը միշտ ծառայել են ուսման, հոգեւոր կրթութեան, որի համար վանականը որոշ յարմարութիւն ունի: Երբ մենք մինչև մի կամ երկու տարին էջմիածնի մէջ ուսումնական մատենադարանի համար յատուկ վայելուչ շինութիւն կուենանք, երբ նրա դահլիճները կլցնենք հայագիտութեան — լայն մտքով առած — մասնագիտութեան վերաբերեալ ամեն տեսակ ձեռնարկներով և գրքերով, այդպիսի մի հաստատութիւն նոր զարկ կտայ և մեծ չափերով կհեշտացնէ մեր անելիքը:

Հանգուցեալ Երիցեանի գրադարանը, տեղաւորուած 14 մեծ արկղերի մէջ, արդէն փոխադրել ենք էջմիածին: Այդ գրքերը ինքս տաքայ Թիֆլիզում՝ մէկիկ մէկիկ ստուգելով հանգուցեալի ձեռքով կազմած և նրա մահուանից յետոյ իւր որդու ձեռքով լրացրած ցուցակներով: Հարկ եմ համարում հրապարակով յայտնել, որ հանգուցեալի այրին, ինչ վերաբերում է ցուցակների մէջ նշանակուած համարներին, գրքերը պահպանել էր համարեա անկորուստ: Հայերէնի բաժնում չերեւցին 86, ռուսերէնի բաժնում 52 գիրք, միայն բոլորն էլ աննշան և անարժէք գրքեր, հետեւապէս եղածը պատահական կորուստ պիտի համարել, որի փոխարէն ցուցակում չնշանակուած աւել համարներ շատ կային: Ժամանակին, ինչպէս Դաւիթ բէկն է խնդրել, առանձնապէս կտպուի ամբողջ գրադարանի ցուցակը, և հասարակութիւնը միջոց կունենայ ծանօթանալ բովանդակութեան հետ: Աւելորդ չենք համարում այժմեանից իսկ նկատել, որ գրադարանի արժէքի և նշանակութեան մասին տարածուած լուրերը անպայման չափազանցութեան վրայ էին հիմնուած: Այդ գրադարանը որոշ մասերով կլրացնի վանքի ունեցած ժողովածուն, և միայն այդքան. նոյն իսկ կովկասագիտութեան մասը շատ թերի է, ժողովածուի գլխաւոր մասը գրասէր մարդու տարիների ընթացքում ձեռք ընկածի խնամքով պահպանելուն պիտի վերագրել:

Գրքերի համար ժամանակին պիտի յատուկ պահարան-

ներ շինուին, և որովհետեւ շատ մասը անկազմ են, պիտի գործածութիւնից առաջ կազմել տրուին. բայց չկամենալով մինչև այդ գրքերը արկղերում փակած և անգործադրելի պահել, տեղաւորեցի մեր ունեցած հին պահարաններում, որպէս զի ուզողները կարողանան օգտուել:

Ինչ վերաբերում է մատենադարանի շինութեան, դեռ չենք ձեռնարկել, միայն այդ մասին կարեւոր ենք համարում ասել, որ շինութիւնը, ինչպէս և նուիրատուի ցանկութիւնն ու պահանջն է, կկառուցանուի ներկայ ժամանակի գրադարանների յատակագծերի հետ ծանօթ և հմուտ ճարտարապետի ձեռքով դժած յատակագծով, իսկ շինութիւնը վերջանալուց յետոյ կտպագրուի մանրամասն հաշիւ: Նորին Վեհափառութիւնը արդէն հաճել է որոշել շինութեան տեղը՝ միաբանական խցերի կետրոնում և բաւական մօտ ճեմարանին: Վանքի արեւելեան ճակատը այժմ բռնում են տպարանը և Երեմիա եպիսկոպոսի շինած միաբանական բնակարանները. այս վերջին շինութեան անկիւնից, տաճարի հիւսիսային կողմում գտնուած պարտիզի մէջ, կշինուի մատենադարանը, այնքան հեռու տաճարից, որքան արեւելեան երկու շինութիւնները: Մի ճակատով կնայի դէպի Մասիս, միւսով դէպի Արագած լեռը:

Հանգուցեալ Ք. Պատկանեանի գրադարանը Պետերբուրգից դեռ չէ ստացուել, որը ըստ համաձայնութեան պիտի ուղարկուի ապրիլ ամսուայ ընթացքում: Այդ ժողովածուն պրոփեսորի մահուանից յետոյ մասամբ պակասել է և իւր ամբողջութեամբ մեր ձեռքը չի անցնելու: Պետերբուրգում եղած ժամանակ մասնաւոր աղբիւրից տեղեկացայ, որ Ս. Պատկանեանը դիտաւորութիւն ունի իւր հօր մատենադարանը ընծայաբերել ս. էջմիածնին, միայն տատանոււմ է, համոզուած չլինելով, որ գրքերը կպահպանուին անկորուստ: Այդ կասկածոտութեան հիմքը կազմում էին այն անտեղի և չափազանցած լուրերը, որ ի հաշիւ վանքի և վանականների շատ շատերը բաւական միամտաբար տարածում են մեր ժողովրդի մէջ: Հեռու գտնուողները և մեր կեանքին անծանօթ մարդիկ հարկաւ աւելի մեծ հաւատ են ընծա-

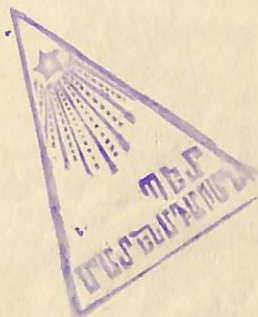
յուսմի ճշմարտութեան տեղ ընդունելով անհիմն լուրերը: Ասել թէ Եջմիածնի մատենադարանից գրքեր չեն կորչում սխալ կլինէր. մենք գիտենք որ Պարիզի Աղգային Մատենադարանից, ուր աասնեակ պահպաններ, գրադարանապետներ կան, որտեղից տուն գիրք չի տրուում — մի քանի անգամ տեղի են ունեցել յայտնի կորուստներ. մենք, որ գրքեր ենք տալիս միաբաններին, ուսուցիչներին և աշակերտներին, չենք կարող հերքել, որ տեղի է ունենում մի կամ միւս գրքի կորուստը, բայց կարող ենք համարձակ ասել, իբրև լաւ ծանօթ Եջմիածնի ձեռագրատան հետ, որ տասնեակ տարիների ընթացքում այդտեղ ձեռագրեր միմիայն աւելացել են նորանոր ընծայաբերութիւններով: 1902 թ. մայիս ամսին ես կազմեցի Լազարեան ճեմարանի հայերէն ձեռագրերի ցուցակը. այնտեղ ես գտայ երկու ձեռագիր գնուած Հ. Կնֆենճեանի գրադարանից և նուիրուած ճեմարանին. երկուսի վրայ էլ կար մեր մատենադարանի կնիքը: Այդ ցաւալի իրողութիւնը տեղի է ունեցել տասնեակ տարիներ առաջ, որ, կըրկնում ենք, ոչ մի հիմք չի տալիս շարունակել կասկածով վերաբերուել և ընդհանուր եզրակացութիւն հանել մեր մատենադարանի անխնամ պահպանութեան մասին:

Ս. Պատկանեանը յայտնի մասնագէտ է Սիբիրի զանազան ցեղերի լեզուի և կեանքի. նրա այդ մասին գրած աշխատութիւնները տպել է Կայսերական գիտութեանց ճեմարանը. նա միւսնոյն ժամանակ լաւ վիճակագրագէտ է, բայց դժբախտաբար հայերէն չգիտէ և շարունակել իւր հօր մասնագիտութիւնը չի կարող: Երբ նա համոզուեց, որ Եջմիածնի վանքումն էլ գրքեր խնամքով պահել և գնահատել գիտեն, ուրախութեամբ համաձայնուեց իւր հօր գրքերը մեզ ուղարկել:

Վեհափառ Հայրապետը իւր սրբատառ կոնդակներով իւր գոհունակութիւնն է յայտնել և օրհնել նուիրատուներին. ես վերջացնելով իմ խօսքս, ի դիմաց Եջմիածնի միաբանութեան և յատկապէս նրա գրականութեամբ պարապող անդամների, կարող եմ վստահացնել Մեծարդոյ նուիրատուներին և որոնք կկամենան այդ ուղղութեամբ նոցա բարի

օրինակին հետեւել, որ Եջմիածնում ստացուած գրքերը խնամքով կպահպանուին և ի բարին կգործադրուին: Երբ մատենադարանի յատուկ շինութիւնը պատրաստ կլինի, այն ժամանակ մենք այնտեղ կմիացնենք վանքի գրքերը, ճեմարանի գրքերի մասնագիտական մասը, Երիցեանի և Պատկանեանի գրադարանները, և յուսով ենք, մեզ կյաջողուի Կովկասի մէջ հայերէն և հայագիտութեան գրքերի ամենալրիւ մատենադարանն ունենալ:

Մեսրոպ Վարդապետ

18
The first of the series of experiments was made on the 1st of January 1881. The object was to determine the effect of the temperature of the water on the rate of the reaction. The results were as follows:—

During the experiment

ՄՄ Հայագիտական գրադարան

MAL014789

